

MORJE, RIBIČI IN BARKE SO DEL SLOVENSKE IDENTITETE

Bruno Volpi Lisjak (1932–2025)

Marca 2025 je v starosti 93 let umrl Bruno Volpi Lisjak, dolgoletni pomorščak in menedžer tržaške ladjedelnice, odličen poznavalec ribištva, raziskovalec in publicist. V številnih raziskavah, ki so izšle v raznih revijah in zbornikih, je dokaz(ov)al, da s(m)o Slovenci (tudi) mediteranski narod. Leta 1973 je bil med pobudniki za ustanovitev pomorskega kluba Čupa, prek katerega je širil ljubezen do morja in vzgajal mlade jadrance, veslače in pomorščake. Bil je tudi med pobudniki za ustanovitev Ribiškega muzeja tržaškega primorja (leta 2015), ki hrani množico eksponatov in dokumentov o slovenski mediteranski kulturni dediščini in pobudnik knjižne zbirke Morje (Gregorič 2010; Tence 2025). V članku predstavljam široko raziskovalno dejavnost Bruna Volpija Lisjaka. Kot laik jo je opravljal z največjo skrbnostjo in spoštovanjem do svojega domačega kraja, domačih ljudi, slovenskega pomorstva in etnološke stroke.

Življenje na morju do upokojitve

Kapitan Bruno Volpi Lisjak se je leta 1932 rodil v slovenski družini v Trstu. Po osnovni in srednji šoli v domačem mestu je obiskoval strojni oddelek takratne Slovenske pomorske trgovske akademije v Piranu; končal jo je leta 1951. Kot je pravil sam, ga je v ta poklic privedel splet okoliščin: starša sta ga usmerila v pomorsko šolo, ker je v povojnem času primanjkovalo denarja, hrane in vseh mogočih dobrin, izšolani pomorci pa so imeli možnost zaposlitve (Zupančič 2018). K odločitvi za pomorstvo je verjetno pripomoglo tudi dejstvo, da je bil njegov oče po razpadu fašizma leta 1943 vkrcan na ladjah jugoslovanske mornarice na Malti (Gregorič 2010: 18).

Kot tržaški Slovenec, ki mu ni bilo dano obiskovati slovenskih šol, se je po vojni želel vpisati na slovensko visoko tehnično šolo, ki pa je v Trstu ni bilo. Tako je končal na leta 1947 ustanovljeni Slovenski pomorski trgovski akademiji v Piranu – današnji Fakulteti za pomorstvo in promet (od leta 1995). Do njene ustanovitve so bili takrat mnogi v Sloveniji skeptični, vendar so, kot je pripovedoval Volpi, prevladali »primorski zagnanci«, ki so vztrajali pri tem, da Slovenci morajo na morje. Tam so se, kot je dejal, »prvič v zgodovini Slovencev začeli vzgajati bodoči pomorski kadri, in to v slovenskem jeziku in na slovenski zemlji« (Gregorič 2010: 18). Kljub pomanjkanju učbenikov, vsakršnih drugih pripomočkov, laboratorijev itn. so dijaki in profesorji ob zavedanju tega velikega zgodovinskega trenutka rast svoje šole doživljali z velikim zanosom in so počasi postali prava valilnica kakovostnih slovenskih

pomorskih kadrov, ki so se uspešno uveljavljali doma in po svetu (Gregorič 2010:18).

Po sicer brezplačnem štiritletnem šolanju v Piranu je moral vsaj osem let služiti v jugoslovanski trgovski mornarici. Na Reki se je pri Jugoliniji želel vkrcati na moderno motorno ladjo, pristal pa je na parniku na Neretvi, ki so ga leta 1913 izdelali Angleži. Čez nekaj časa se je vkrcal na Jajce, prvi jugoslovanski tanker, kjer je le za las ušel nesreči. Ker je ostal na kopnem – z izgovorom, da mu je bilo zaradi nesreče slabo, so ga naposled premestili na drugo ladjo (Zupančič 2018).

Po devetletni plovbi pod različnimi zastavami in po vseh oceanih se je zaposlil v tržaški ladjedelnici, kjer je zaradi znanja jezikov in že pridobljenih izkušenj postal menedžer; 31 let je delal kot strokovnjak in tehnično-komercialni menedžer. Spet je bil veliko na poti, a ne več toliko po morju, ampak z letali in vlaki (Zupančič 2018). Po izobrazbi je bil ladijski strojnik, profesionalni čin je pridobil v Jugoslaviji. Po vrnitvi v Italijo je ostal brez pridobljene

Bruno Volpi Lisjak (foto: Barbara Sosič, 2011, Dokumentacija Slovenskega etnografskega muzeja).

* Martina Piko-Rustia, mag. filozofije, znanstvena vodja inštituta, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, Celovec/Klagenfurt, Avstrija; piko@ethno.at.

izobrazbe, saj ta v takratni Italiji ni bila priznana. Za pridobitev naziva »kapitan« je moral na kapitaniji ponovno opraviti vse izpite.

Zavestno se je izogibal linijskim ladjam z vnaprej določenimi ustaljenimi potmi ter iskal tramperje, ki brez ustaljenega reda plovejo v različne smeri. V najkrajšem času je želel videti čim več sveta in spoznati različne dežele in narode. Bil je tudi na remontih ladij v ladjedelnicah na Japonskem, v Kanadi, na Škotskem, v Italiji in drugje. Pri tem si je skrbno nabiral dodatno znanje, ki mu je prišlo prav pozneje v tržaški ladjedelnici, kjer je opozoril nase, ker so njegove ladje plule rentabilno, z zelo nizko porabo goriva in majhnimi vzdrževalnimi stroški (Gregorič 2010: 18).

Takrat je v italijanskih ladjedelnicah primanjkovalo dela, Bruno Volpi Lisjak pa je sklenil pogodbe z rusko pomorsko floto, ki je prihajala v Trst na remont svojih ladij. Gojil je stike z ladjarji mnogih držav, posebno pa z Ministrstvom za ribolov in Ministrstvom trgovske mornarice nekdanje Sovjetske zveze, s katerima je sodeloval pri popravilih in modernizaciji trgovskih, potniški in ribiških preokoceanskih ladij. To je bil politično občutljiv čas, ko ameriški zavezniki niso bili navdušeni, da v zaliv prihajajo ladje z znakom srpa in kladiiva na dimnikih. O tem ni smel govoriti medijem in ljudem, sicer bi takoj ostal brez dela. Vendar pa je prav zaradi remontov in vzdrževanja ruskih ladij tržaška ladjedelnica ves čas imela dovolj dela, verjetno so prav zaradi ustvarjanja dobička lastniki in oblastniki gledali stran in tolerirali posel z Rusi (Gregorič 2010: 18; Zupančič 2018).

Poskrbel je tudi, da so ladjedelniški delavci, med katerimi je bilo veliko Slovencev in članov KP Italije, lepo sprejeli ruske mornarje. Za ladjedelniške delavce je organiziral tečaje ruščine in razna športna srečanja ruskih mornarjev s slovenskimi društvi na Tržaškem ipd. Tako je ob veliki zavisti drugih italijanskih ladjedelnic posel z Rusi v Trstu dolga leta cvetel (Gregorič 2010: 18).

Bruno Volpi Lisjak je po upokojitvi leta 1993 raziskoval in publiciral. Posvetil se je dokumentom, ki jih hranita tržaški diplomatski in državni arhiv in v njih presenečen odkril številne listine, ki obravnavajo bogato ribiško in pomorsko preteklost Slovencev na Tržaškem, njihove bitke z italijanskimi ribiči iz Chiogge in tudi dolgoročno strategijo italijanskih iredentistov, ki so že pod Avstro-Ogrsko načrtovali pregon Slovencev z obale Tržaškega zaliva. Vsa ta odkritja so ga spodbudila, da je po dolgih letih naporega raziskovanja po arhivih objavil številna knjižna in druga raziskovalna dela (Gregorič 2010: 19).

Bruno Volpi Lisjak je, da bi spremenil odnos vseh Slovencev do pomorske zgodovine in slovenskih ljudi, ki živijo na Tržaškem, veliko člankov in raziskav objavil tako v slovenskem kot italijanskem jeziku. Želel je, da vsem postane jasno, da s(m)o Slovenci tudi pomorski narod (Gregorič 2010: 18).

Njegovo raziskovalno delo je kmalu preraslo publicistični okvir. Po pogovorih s starimi ribiči, ki so na podstrešjih še

hranili marsikateri kos ribiške opreme in ga zaradi neupornosti nameravali zavreči, je te predmete, ki veljajo za zametek stalne zbirke Ribiškega muzeja tržaškega primorja, začel zbirati. Muzej so jeseni 2015 uradno odprli v Križu pri Trstu (Zupančič 2018). Že leta 1973 je bil med pobudniki ustanovitve Pomorskega kluba Čupa v Sesljanu.

Ustanovitev Pomorskega kluba Čupa v Sesljanu

Ko so zgodovinske okoliščine (iredentistični pritiski, fašizem, nenaklonjenost italijanskih državnih in tržaških lokalnih oblasti do Slovencev, naselitev povojnih beguncev iz Jugoslavije na tržaškem Krasu) in ekonomski dejavniki (postopna nerentabilnost ribištva) počasi uničili cvetoče slovensko ribištvo na Tržaškem, je Bruno Volpi Lisjak ocenil, da so športno - rekreacijske pomorske dejavnosti še edina možnost, da Slovenci na obali od Barkovelj do Devina ohranijo stik z morjem. Tako je leta 1973 nastal Pomorski klub Čupa v Sesljanu, ki ga je dolga leta vodil in prek njega širil ljubezen do morja in vzgajal mlade jadralce, veslače idr. (Gregorič 2010: 19).

Klub se je ob ustanovitvi imenoval Pomorski klub Čupa, zdaj se imenuje Jadralni klub Čupa. Ime »čupa« izhaja iz preprostih plovil – drevaka, iztesanega iz enega samega hloda. Čupe so stoletja nepretrgano uporabljali ribiči iz obalnih vasi med Trstom in izlivom Timave pri Tržiču. Leta 1998 so ob 25. obletnici kluba na osnovi raziskav in načrtov kapitana Bruna Volpija Lisjaka iz debla 140 let stare jelke izdelali novo čupo, ki kraljuje v sesljanskem jadralnem klubu.

Jadralna šola Jadralnega kluba Čupa sodi med boljše v Italiji in dosega odlične rezultate. Mladi pomorščaki tako potrjujejo, da v Tržaškem zalivu živijo tudi Slovenci, pa čeprav na tekmovanjih nastopajo pod italijansko zastavo (Gregorič 2010: 19). Klub si že od leta 1973 prizadeva zlasti za razvoj mladinske jadralne dejavnosti. Glavni cilj je v Sesljanski zaliv privabiti čim več mladih jadralcev, ki ljubijo morje in veter ter jih ob pravem času preleviti v vrhunske športnike (Jadralni klub Čupa 2025).

Avgust in Zdravko Caharija na zadnji plovbi s čupo pred prodajo Slovenskemu etnografskemu muzeju (foto: Petricich, Trst, Nabrežina, 1947, Dokumentacija Slovenskega etnografskega muzeja).

O ribah, čupi in morju – Raziskovalno delo po upokojitvi

Slovensko ribištvo

Volpijevo raziskovalno delo se je začelo s knjigo *Slovensko pomorsko ribištvo skozi stoletja od Trsta do Timave*. Knjiga, ki je leta 1995 (Volpi Lisjak 1995a) izšla pri Mladiki, je v štirih mesecih pošla, tako da jo je moral založnik takoj ponatisniti (Volpi Lisjak 1996a). Ocene knjige so bile objavljene v reviji *Annales* (Gaberc 1996a) in *Zgodovinskem časopisu* (Granda 1997). Predstavljena je bila tudi v *Primorskem dnevniku* (1995a: 8, 1995b: 7; Kemperle 1995; Kalc 1996), *Delu* (Zlobec 1995), reviji *Kras* (1996: 43) in *Primorskih srečanjih* (Gaberc 1996b).

Sledila je knjiga v italijanščini *Nenavaden lov na tune skozi stoletja v Tržaškem zalivu* (Volpi Lisjak 1996b). Številni bralci so jo sprejeli kot poslastico, »a jo je nacionalistično zatohli del Trsta ignoriral« (Gregorič 2010: 19).

Leta 1997 je izšla zanimiva raziskava o vulkanski zemlji z otoka Santorini, ki je pokazala, da so zemljo vulkanskega izvora z navedenega otoka dolga stoletja namesto hidravličnega cementa uporabljali za podvodna dela (Volpi Lisjak 1997a).

O lovu na tune se je Volpi Lisjak leta 1998 s sestavkom *Slovensko ribištvo v Tržaškem zalivu – lov na tune* razpisal v reviji *Annales* (Volpi Lisjak 1998a, 1998b). Krajši prispevek o lovu na tune je izšel v navtičnem mesečniku *Val* (Volpi Lisjak 1998c), kjer je isto leto izšel tudi prispevek o divjem ribolovu pri Slovencih in v Dalmaciji (Volpi Lisjak 1998č). Knjiga *Tuni in Slovenci povezani skozi stoletja* pa je leta 2018 izšla pri Mladiki (Volpi Lisjak 2018; Knez 2019).

Leta 1998 je bila v Kulturnem društvu Tabor na Opčinah razstava o zgodovini ribištva (*Primorski dnevnik* 1998: 5, 1999: 7; Volpi Lisjak 1999a), za publikacijo *Etnološko delo pri Slovencih v zamejstvu* pa je Volpi Lisjak prispeval članek *Ribištvo skozi stoletja v Tržaškem zalivu* (Volpi Lisjak 1998d). Leta 1999 je v posebni brošuri devinsko-nabrežinske občine opisal izredno slikovito ribiško pot, po kateri so slovenski ribiči sestopali s Krasa na obalo (Volpi Lisjak 1999b).

Ob 120. obletnici ribiške industrije v Slovenski Istri je raziskal njen nastanek in zgodovino ter ju objavil v knjigi *Delamaris 1879–1999, 120 let iz morja v konzerve* (Volpi Lisjak 1999c).

Leta 2003 je Volpijev članek o ribolovu v italijanščini izšel v znanstveni monografiji *Storia economica e sociale di Trieste* (Volpi Lisjak 2003a).

Čupa – čoln slovenskih ribičev

Od leta 1997 je Bruno Volpi Lisjak v več objavah obravnaval »čupo« kot plovilo slovenskih ribičev. O čupi je najprej pisal v *Etnologu* (Volpi Lisjak 1997b) in navtičnem mesečniku *Val* (Volpi Lisjak 1997c in 1998e), leta 2001 v

Primorskem dnevniku (Volpi Lisjak 2001a) in reviji *Kras* (Volpi Lisjak 2001b).

Knjiga *Čupa, prvo slovensko plovilo, in drevaki – prispevek k etnologiji in vprašanju etnogeneze Slovencev* je leta 2004 v prvem zvezku nove zbirke *Morje* izšla pri Mladiki (Volpi Lisjak 2004, 2005a). Knjigo je avtor predstavil tudi v *Mladini* (Volpi Lisjak 2005b).

Knjiga je bila sprva zamišljena kot etnološka raziskava o prvem slovenskem plovilu čupi, preprostem ribiškem čolnu iz enega debla. Zaradi odkritja, da se ista beseda za plovilo pojavlja tudi na Ilmenskem območju v Rusiji, jo je Volpi Lisjak s polja pomorstva razširil na polji antropologije in zgodovine. Knjiga je odprla poglavje o monoksilnih plovilih po svetu in Evropi, konča pa se s poglavjema o drevačkih na slovenskem ozemlju in čupi v slovenskem Primorju med Trstom in Timavo. Avtor dopušča tudi možnost, da so bili antični Veneti iz raznih koncev Evrope »slovanskih korenin«, a se tudi strinja s teorijo slovenske etnogeneze, po kateri naj bi se že v antičnem Zakarpatju formirani Slovenci ob vpadu Gotov razdelili na dva dela, od katerih se je eden odselil na sever, kjer je postavil temelje znamenitemu Novgorodu, drugi pa naj bi naposled prispel na območje Alp in severovzhodnega kota Jadrana (Volpi Lisjak 2004b).

Knjiga je bila predstavljena v medijih (Glešič 2004; Kralj 2004), recenziji knjige sta bili objavljeni v *Glasniku Slovenskega etnološkega društva* (Ilich 2005) ter v znanstvenem časopisu *Acta Histriae* (Vuga 2005). Leta 2006 je v avtorstvu Polone Sketelj in Nadje Valentinčič Furlan nastal etnografski film *Čupa, plovilo slovenskih ribičev* (Sketelj in Valentinčič Furlan 2006a). Čupo kot morsko plovilo v filmu spoznamo s pomočjo dokumentov in pripovedi upokojenih ribičev ter raziskovalca morskega ribištva Bruna Volpija Lisjaka, čupo kot muzealijo pa predstavi kustodinja Polona Sketelj. Film je dostopen tudi z angleškimi podnapisi *Čupa, the Vessel of Slovene Fishermen* (Sketelj in Valentinčič Furlan 2006b). Maja 2007 je bil predstavljen na mednarodnem festivalu Dnevi etnografskega filma v Ljubljani in novembra 2007 na Mednarodnem festivalu etnološkega filma v Beogradu. Filma sta dostopna na spletni platformi YouTube.

V filmu je predstavljena »čupa Marija«, ki je edini povsem ohranjen morski deblak slovenskih ribičev na Tržaškem. Babčevi iz Nabrežine so jo izdelali proti koncu 19. stoletja in jo uporabljali šest desetletij. Leta 1947 jo je kustos Milko Matičetov pridobil za Slovenski etnografski muzej. Film prikazuje tudi rekonstrukcijo veslanja z repliko čupe, ki so jo leta 1998 izdelali člani Jadranskega kluba Čupa iz Sosljana, in postavitev originalne čupe na stalno razstavo Med naravo in kulturo v Etnografskem muzeju. Film je dobil še dodatno dokumentarno vrednost, ko so leta 2015 originalni predmet po desetih letih umaknili v depo z nadzorovano klimo in ga nadomestili s ponazorilom enakih proporcev iz lepljenega lesa.

Na spletni strani Ribiškega muzeja tržaškega primorja so poleg filma o čupi še posnetki pričevanj Zdravka Caharije Babčevega o njegovem življenju in nastanku njegove zbirke ribiških predmetov (Ribiški muzej, b. n. l.).

Leta 2013 je knjiga o čupi izšla v italijanščini (Volpi Lisjak 2013a).

Moško in žensko delo

Med pripravo knjige *Delamaris – 120 let iz morja v konzervo* (Volpi Lisjak 1999c) je Bruna Volpija Lisjaka pretreslo spoznanje o nečloveških naporih »fabrikin«, delavk v ribiških tovarnah v Izoli in Kopru. Podobno kot šavrinke so s svojim vsakodnevnim garanjem reševale slovensko posest v zaledju obalnih mest, ki so jo zlasti fašistične oblasti prek davčnega vijaka in drugih pritiskov poskušale iztrgati iz slovenskih rok. Delavke so morale iz oddaljenih vasi vsak dan pešaćiti tudi po pet ur. Ugotavljal je, da so ta dejstva premalo znana, skoraj nikjer omenjena in tudi še neovrednotena, in da se je treba tem ženskam nekako oddolžiti, kot npr. tudi s postavitvijo spomenika (Gregorič 2010: 19). Rezultate te raziskave je zato v reviji *Annales* objavil pod naslovom Ženska delovna sila v ribjih tovarnah v Izoli in Kopru (Volpi Lisjak 2001a in 2001b). Leto pozneje je v *Etnologu* opisal dva izumrla moška poklica Slovencev ob morju (Volpi Lisjak 2002). »Šavornanti« so izpraznjenim trgovskim jadrnicam dostavljali balastni material do dvajsetih let 20. stoletja, »kolnarji« pa so bili spretni ribiči, ki so do srede 20. stoletja z izvidniških mest nad morjem opazovali ribe in ribiče opozarjali na prihod večjih jat tunov.

Tudi na razstavi Barkovlje skozi stoletja (Volpi Lisjak 1995c) je med drugim opozoril na dotlej nepoznane slovenske »šavornante«, ki so za lepe denarje prodajali kraški grušč in odpadni kamen iz kamnolomov (*savorna*), da so z njim stabilizirali prazne trgovske jadrnice, ki niso smele zapustiti obale brez tovara, da jih veter ne bi prevrnil (Gregorič 2010: 19).

Prisotnost Slovencev na Jadranskem morju

Volpi Lisjak je ves čas opozarjal na pomembno prisotnost Slovencev na Jadranskem morju (Volpi Lisjak 2009). Leta 2010 je izšla knjiga *Tržaško morje – kraška obala, mesto in vasi – prezrti del zgodovine Slovencev* (Volpi Lisjak 2010, 2012). V recenziji knjige je Jadran Sterle zapisal:

Bruno Volpi Lisjak je v zadnjih desetih letih postal vodilna figura med tržaškimi Slovenci, ki si z vsemi močmi prizadeva osvetliti ta del slovenskega etničnega ozemlja in njegovo predvsem obmorsko/pomorsko zgodovino. Knjiga *Tržaško morje* je logično nadaljevanje njegovega raziskovalnega kompasa, ki ga vodi predvsem močna, neupogljiva narodna zavest, biti Slovenec. [...] Danes namreč tako v Sloveniji kot še kje drugje prevladuje stereotip, skrbno izdelan v centrih moči, ki oblikujejo javno mnenje: slovenska obala in morje se raztezata od

Debelega rtiča do Piranskega zaliva! Kako močno se je ta podoba zarila v mišljenje ljudi, in to samo v zadnjih petdesetih letih! In kako hitro je zbledela zgodovinska prisotnost slovenskih ribičev ob obalah tržaškega morja, od Trsta do izliva reke Timave! Kako hitro je ta tisočletni prostor Slovencev nenadoma postal »prezrti del zgodovine Slovencev«! Naravnost presenetljivo je, kako je pod pritiskom političnih manipulacij zaveznikov in italijanskih politikov ta del slovenskega etničnega ozemlja »izpuhtek« iz podobe javnega mnenja. In prav Lisjakova zadnja – ne pa poslednja! – knjiga je še eno strnjeno opozorilo, kaj se v zavesti in dejansko dogaja s tem prostorom. (Sterle 2010: 355)

Knjiga je bila ocenjena v *Etnologu* (Tercej Otorepec 2010) in predstavljena v *Zvonu* (Ilich 2011).

Ribiški muzej tržaškega primorja

Bruno Volpi je s tem, ko je dal na razpolago vse svoje znanje, energijo in arhive, spodbudil ustanovitev Ribiškega muzeja tržaškega primorja v Sv. Križu pri Trstu, ki prikazuje zgodovino slovenskega ribištva. Po pogovorih z ljudmi – starimi ribiči, ki so na podstrežjih še hranili prenekateri kos ribiške opreme in ga hoteli zavreči – je začel zbirati predmete, ki veljajo za zametek stalne zbirke Ribiškega muzeja. Društvo, pobudnik in gonilna sila nastanka muzeja, je bilo ustanovljeno leta 2000. Franko Košuta, predsednik društva, je prevzel organizacijo gradnje novega muzeja, Bruno Volpi pa kot ravnatelj muzeja, ki so ga ob pomoči Križanov uradno odprli jeseni 2015, vsebinski del. Vsa leta je aktivno sodeloval pri delovanju muzeja, iz zdravstvenih razlogov in zaradi preobilice raziskovalnega dela pa se je leta 2018 umaknil (Zupančič 2018).

V muzeju je mogoče spoznati zgodovino in tradicijo ribištva slovenskih prebivalcev ob obali med Trstom in izlivom reke Timave. Stalna razstava prikazuje pripomočke za ribolov, mreže in orodje visoke etnološke vrednosti, dokumente iz srednjega veka, stare upodobitve in fotografije vsakdanjega življenja ribičev. Opremljena je s slovenskimi, italijanskimi in angleškimi pojasnili. Na nazornih tablah so predstavljeni pomembnejši zgodovinski dogodki in razvojne faze ribištva, obalna pristanišča, ribiške tehnike ter ribiški pravilnik iz leta 1835, ki je Slovincem, živim ob obali, priznal pravico do ribolova v priobalnem pasu v širini ene morske milje (Ribiški muzej, b. n. l.).

Med najbolj prepoznavnimi predmeti je čupa, deblak, ki je bil v rabi vse do druge svetovne vojne. Zaradi pomanjkanja pristanov so manjša plovila in čupe še dolgo ostali v rabi, saj za hrambo večjih plovil ribiči niso imeli prostora. Po gradnji pristanov konec 19. stoletja se je začel nagel vzpon, zaradi katerega je marsikateri kmet postal ribič z lastno ladjo in je za pomoč najemal še druge. Število ladij je naglo rastlo, leta 1911 je bilo v Križu, na Kontovelu in v Barkovljah registriranih 240 registrskih ton večjega ladjevja. Medtem ko so bili v fevdalizmu lastniki morja

fevdalci, je uradni odlok iz leta 1835 koriščenje obalnega pasu dodelil izključno tam živečim prebivalcem (Ribiški muzej, b. n. l.).

V sodelovanju s Slovenskim etnografskim muzejem v Ljubljani je v seriji Zbirke s te ali one strani? izšel zbornik o zgodovini in dediščini slovenskega morskega ribištva avtorja Bruna Volpija Lisjaka (Volpi Lisjak 2013b). Oceno je v *Etnologu* napisal Iztok Ilich (2015), ki je ves čas spremljal prizadevanja Bruna Volpija Lisjaka za prepoznavnost pomena slovenskega ribištva. V *Etnologu* je monografijo predstavila tudi Barbara Sosič (2014).

Že leta 2003 je bila v reviji za vzgojo in izobraževanje *Škrat* objavljena rubrika Ribiškega muzeja (Volpi Lisjak 2003b). Leta 2008 je v njej pisal o posebnih statutih Ribiškega muzeja tržaškega primorja, ki imajo za cilj ovrednotenje zgodovine Slovencev (Volpi Lisjak 2008).

Morje, ribe in ladje v revijah in leposlovju

V revijah *Škrat*, *Kras* in *Val* je Volpi Lisjak objavljajl serijo o slovenskih vaseh v tržaškem zalivu (Volpi Lisjak 1997č): o Križu (Volpi Lisjak 1997d, 2002b, 2004c), Štivanu (Volpi Lisjak 2001c), Devinu (Volpi Lisjak 2001č), Grljanu (Volpi Lisjak 2002c), Sosljanskem zalivu in Mavhinjah (Volpi Lisjak 2003c), Kontovelu (Volpi Lisjak 2003č) in Barkovljah (Volpi Lisjak 2003d).

V Rusiji je Bruno Volpi Lisjak na turistični ladji Lev Tolstoj spoznal svojo ženo, rojeno v primorskem kraju pri Vladivostoku, dirigentko Margarito Mihajlovno Noskovo, ki je končala glasbeno akademijo v Moskvi. Spodbujala ga je pri njegovem raziskovalnem delu – zbirala in urejala je njegove zapiske »resničnih in smešnih« pripovedi slovenskih ribičev, ki so izšle v knjigi *Vonj po morju* (Volpi Lisjak 2006), zato se ji je avtor zahvalil s posebnim posvetilom (Zupančič 2018). Knjiga je že mesec dni po prvi izdaji doživela prvi ponatis, sledila sta še tretji ponatis (Volpi Lisjak 2015b) in prevod knjige v italijanščino (2020a). Leta 2010 so omenjeno zbirko črtic predvajali po Radiu Trst A, leta 2024 so niz oddaj predvajali na RTV Slovenija (Bandi 2024). Junaki zgodb so resnične osebe iz polpretekle zgodovine, in dogodki, o katerih pripoveduje Bruno Volpi Lisjak, so se res zgodili.

Leta 2012 je izdal zbirko pripovedi z naslovom *Radovedni galeb* (Volpi Lisjak 2012), leta 2015 pa je izšla »dokumentarna literatura« o ribiču Sardonu s pripovedmi za otroke in starše (Volpi Lisjak 2015c, 2016a).

Leta 2020 je izšla knjiga z naslovom *Po valovih morja* (Volpi Lisjak 2020b), ki opisuje dogodivščine pomorščaka. Zapisane so v štirih delih, vsak je posvečen določeni kulturno-geografski enoti: Evropi, Srednjemu Vzhodu, južni polobli in Daljnemu vzhodu. Prav slednji je avtorja še zlasti očaral. Japonska, dežela vzhajajočega sonca, je bila njegova muza. Svoje občutke o njej in spomine nanjo je iskriivo zapisal v zadnjem poglavju, pred izdajo pa je moral spremeniti celo naslovnico knjige, da bi zadostil vsem ma-

niram stare celine in nekaterim vplivnim posameznikom, ki težko razumejo in sprejemajo drugačne navade in običaje Daljnega vzhoda (Zupančič 2018). O tej svoji knjigi je spregovoril na Radiu Koper (Volpi Lisjak 2022).

Iz ladijskega dnevnika ruskega oficirja Vladimirja Bogdanoviča Bronjevskega, sestavljenega iz štirih knjig, je Bruno Volpi Lisjak izbral najpomembnejše odlomke in z njimi posredoval zamolčano zgodovino o ruskih ladjah v Trstu leta 1808, ko je bil Trst pod francosko oblastjo (Ilirske province). Angleška vojska je skušala v času rusko-francoskega zavezništva Trst zavzeti s številnimi napadi. Rusko floto je sestavljalo sedem ladij in 412 topov. Po dveletni rusko-francoski borbi, da bi obranili Trst, se je angleška mornarica umaknila. V svojem dnevniku je Bronjevski natančno opisal navade Tržačanov (pustovanje, sprehode po parkih itn.) (Volpi Lisjak 2016b).

Enakopravno sobivanje

Bruno Volpi Lisjak je svoje raziskave predstavljal tudi v italijanskem jeziku, prizadeval si je tudi za enakopravno (javno) rabo slovenščine. Zahteval je, da bi bila razstava ob 170. obletnici izgradnje ceste Trst–Ljubljana–Dunaj dvojezična. Lokalne tržaške oblasti so to odbile, a so nato pod pritiski javnosti pristale, vendar le na trojezično, to je v italijanščini, nemščini in slovenščini (Gregorič 2010: 19). Uredil je tudi zbornik o slovenski in italijanski ribiški tradiciji v Tržaškem in Koprskem zalivu (Volpi Lisjak 2007).

Namesto zaključka: Zapuščina Bruna Volpija Lisjaka

Odsek za zgodovino in etnografijo Narodne in študijske knjižnice je od vdove Bruna Volpija Lisjaka, gospe Margarite Noskove, iz zapuščine, popisane julija 2015, prejel sedem arhivskih škatel in dva albuma (katalog Ribiškega muzeja) (OZ-S Osebe 37).

Njegova zapuščina so tudi vse njegove objavljene publikacije, njegova prizadevanja za prikaz slovenskega ribištva in ribičev, slovenske plovbe in plovil s »čupō« vred, za ohranjanje spomina ne le v knjigah, temveč tudi v kriškem muzeju ribištva, predvsem pa prizadevanja za vzgojo odnosa mladih do morja in njegove (slovenske) zgodovine. Jadran Sterle je zapisal: »Kdor koli hoče verodostojno razpravljati o zgodovini Slovencev, mora enostavno prebrati tudi vse knjige Bruna Volpija Lisjaka« (Sterle 2010: 356).

Literatura in viri

BANDI, Suzi (režija): *Bruno Volpi Lisjak: Vonj po morju* (Odprta knjiga na radiu). Ljubljana: RTV SLO, 2024; Produkcija RAI Radio Trst A, 2010; <https://ars.rtvsl.si/podkast/odprta-knjiga-na-radiu/173251353/175067463>, 22. 10. 2025.

GABERC, Slavko: Volpi Lisjak, Bruno: Slovensko pomorsko ribištvo skozi stoletja od Trsta do Timave. *Annales* 6/8, 1996a, 403–405.

- GABERC, Slavko: Bogata tradicija slovenskega ribištva na Tržaškem. *Primorska srečanja* 20/179, 1996b, 248–249.
- GLEŠIČ, Katja: Slovenci s čupo vse do Baltika: Bruna Volpija Lisjaka je iskanje dokumentov ... *Primorske novice* 58/41, 21. maj 2004, 16.
- GRANDA, Stane: Bruno Volpi Lisjak: Slovensko pomorsko ribištvo skozi stoletja od Trsta do Timave. *Zgodovinski časopis* 51/3, 1997, 425–426.
- GREGORIČ, Milan: Bruno Volpi Lisjak: Pomorščak in raziskovalec pomorstva in ribištva Slovencev. *Mladika* 54/7, 2010, 18–20.
- ILICH, Iztok: Bruno Volpi Lisjak: Čupa, prvo slovensko plovilo in drevaki. *Glasnik slovenskega etnološkega društva* 45/3, 2005, 94–95.
- ILICH, Iztok: Bruno Volpi Lisjak: Tržaško morje, kraška obala, mesto in vasi: Prezrti del zgodovine Slovencev. *Zvon* 14/1–2, 2011, 65.
- ILICH, Iztok: Bruno Volpi Lisjak: Ribiški muzej tržaškega primorja: O zgodovini in dediščini slovenskega morskega ribištva. *Etnolog* 25/1, 2015, 365–367.
- JADRALNI KLUB ČUPA; <https://www.yccupa.org/drustvo.php>, 22. 10. 2025.
- KALC, Aleksej: Kako in kaj so lovili slovenski morski ribiči: Recenzija knjige Bruna Volpija Lisjaka. *Primorski dnevnik* 52/51, 3. marec 1996, 15.
- KEMPERLE, Marjan: Slovensko ribištvo od Trsta do Timave: Pri založbi Mladika je pred dnevi izšla knjiga Bruna Volpija Lisjaka. *Primorski dnevnik* 51/288, 29. oktober 1995, 22–23.
- KNEZ, Olga: Tuni in Slovenci povezani. *Primorski dnevnik* 75/96, 23. april 2019, 18.
- KRALJ, Katja: S čupo po sledovih slovenske zgodovine: Prispevek k etnologiji. *Primorski dnevnik* 60/223, 16. september 2004, 13.
- KRAS: Naši predniki so živeli tudi z morjem v sožitju: Kapetan Bruno Lisjak predstavlja slovensko ribištvo med Trstom in Timavom. *Kras* 3/12, marec 1996, 43.
- OZ-S Osebe 37 – Narodna in študijska knjižnica, Odsek za zgodovino in etnografijo, Fond Bruno Volpi Lisjak, Zapuščina, 1995–2017, digitalna vsebina – 37_-Bruno-Volpi-Lisjak.pdf, https://d.cobiss.net/repository/si/files/241666819/158826/37_-Bruno-Volpi-Lisjak.pdf/terms.
- PRIMORSKI DNEVNIK: Slovensko pomorsko ribištvo skozi stoletja. *Primorski dnevnik* 51/285, 1995a, 8.
- PRIMORSKI DNEVNIK: Slovensko ribištvo: Knjiga o naši prisotnosti na morju. *Primorski dnevnik* 51/291, 1. november 1995b, 7.
- PRIMORSKI DNEVNIK: Razstava o zgodovini ribištva v naših krajih: Pogovor s kuratorjem razstave Brunom Volpijem-Lisjakom. *Primorski dnevnik* 54/188, 9. avgust 1998, 5.
- PRIMORSKI DNEVNIK: Raziskovalno delo Bruna Volpija-Lisjaka: Poglobljen pogled v ribištvo. *Primorski dnevnik* 55/294, 16. december 1999, 7.
- RIBIŠKI MUZEJ TRŽAŠKEGA PRIMORJA: *Zgodovina slovenskega ribištva*; <http://www.ribiski-muzej.it/storia-della-pesca-slovena/storia-della-pesca-slovena-video>, 10. 9. 2025.
- RIBIŠKI MUZEJ TRŽAŠKEGA PRIMORJA: *Kulturna dediščina tržaškega ozemlja*; <http://www.ribiski-muzej.it/muzej>, 10. 9. 2025.
- RIBIŠKI MUZEJ TRŽAŠKEGA PRIMORJA: *Razvoj in propad slovenskega ribištva na Tržaškem*; <http://www.ribiski-muzej.it/storia-della-pesca-slovena>, 10. 9. 2025.
- SKETELJ, Polona in Nadja Valentinčič Furlan: *Čupa, plovilo slovenskih ribičev*. Film. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 2006a; https://www.youtube.com/watch?v=_NfM-eVifQc, 22. 10. 2025.
- SKETELJ, Polona in Nadja Valentinčič Furlan: *Čupa, the Vessel of Slovene Fishermen*. Film. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 2006b; <https://www.youtube.com/watch?v=M1STmaZps1E>, 22. 10. 2025.
- SOSIČ, Barbara: Volpi Lisjak, Bruno: O zgodovini in dediščini slovenskega morskega ribištva. *Etnolog* 24/1, 2014, 361–362.
- STERLE, Jadran: Bruno Volpi Lisjak. *Etnolog* 20/1, 2010, 354–356.
- TENCE, Sandor: Umrli je Bruno Volpi Lisjak. *Primorski dnevnik*, 15. marec 2025.
- TERCELJ OTOREPEC, Mojca: Bruno Volpi Lisjak: Tržaško morje: Kraška obala, mesto in vasi. *Etnolog* 20/1, 2010, 351–354.
- VOLPI LISJAK, Bruno: *Slovensko pomorsko ribištvo skozi stoletja od Trsta do Timave*. Trst: Mladika, 1995a.
- VOLPI LISJAK, Bruno: La pesca, i porti e gli squeri della costiera barcolana. V: Fabio Zubini (ur.), *Barcola – dalla vallicola delle ville romane, alla contrada San Bortolo, attraverso due guerre mondiali, alla Barcolana, regata velica di fama internazionale*. Trst: Italo Svevo, 1995c, 123–165.
- VOLPI LISJAK, Bruno: *Slovensko pomorsko ribištvo skozi stoletja od Trsta do Timave*. Trst: Mladika, 1996a.
- VOLPI LISJAK, Bruno: *La spettacolare pesca del tonno attrverso i secoli nel Golfo di Trieste*. Trst: Mladika, 1996b.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Uporaba vulkanske zemlje z otoka Santorina za pomorske gradnje na vzhodnem in severnem Jadranu v času avstrijske oblasti: Iz Državnega arhiva v Trstu. *Annales* 7/10, 1997a, 163–174.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Čupa: Čoln slovenskih ribičev v Tržaškem zalivu. *Etnolog* 7/1, 1997b, 43–62.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Čupa: Prvo slovensko pomorsko plovilo. *Val* 37, 1997c, 58–60.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Zanimivosti slovenskih vasi v tržaškem zalivu. *Jadro* 8, 1997č, 4–6.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Križ. *Val* 35, 1997d, 58–59.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Slovensko ribištvo v Tržaškem zalivu: Lov na tone. *Annales* 8/14, 1998a, 35–48.
- VOLPI LISJAK, Bruno: *Slovensko ribištvo v Tržaškem zalivu: Lov na tone*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 1998b.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Lov na tone. *Val* 8/40, 1998, 66–67; 8/41, 1998c, 60–61.

- VOLPI LISJAK, Bruno: Divji ribolov pri nas in v Dalmaciji. *Val* 8/39, 1998č, 60–62.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Ribišstvo skozi stoletja v Tržaškem zalivu. V: Polona Sketelj (ur.), *Etnološko delo pri Slovencih v zamejstvu: Posvetovanje o etnološkem delu pri Slovencih v Avstriji, Italiji, na Madžarskem in Hrvaškem, Ljubljana, 15. in 16. oktober 1998*. Ljubljana: SED, 1999, 177–185.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Čupa kot plovilo: Iz slovenske pomorske zgodovine. *Val* 8/38, 1998e, 48–50.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Etnološko delo pri Slovencih v zamejstvu, referat o razstavi: Ribišstvo skozi stoletja v Tržaškem zalivu (Kulturno društvo Tabor, Opčine pri Trstu, 13. avgust–20. september 1998). *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 47/3, 1999a, 124–126.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Nabrežinska ribiška pot. *Traditiones* 28/1, 1999b, 311–322.
- VOLPI LISJAK, Bruno: *Delamaris 1879–1999: 120 let iz morja v konzervo*. Izola: Delamaris, 1999c.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Prva »Barcolana« je bila že leta 1871 in na njej so tekmovali tudi s čupami. *Primorski dnevnik* 57/216, 9. september 2001a, 16.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Čupa: Najstarejše slovensko plovilo. *Kras* 47/48, 2001b, 20–23.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Ženska delovna sila v ribjih tovarnah v Izoli in Koprju: Konzerviranje in soljenje rib. *Annales* 11/24, 2001a, 135–150.
- VOLPI LISJAK, Bruno: *Ženska delovna sila v ribjih tovarnah v Izoli in Koprju: Konzerviranje in soljenje rib / La forza lavoro femminile nelle fabbriche del pesce di Isola e Capodistria: La conservazione e la salagione del pesce*. Separat. Koper: [s. n.], 2001b.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Štivan (S. Giovanni di Duino, St. Johann). *Kras* 45, 2001c, 42–45.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Devin (Duino). *Kras* 46, 2001č, 32–35.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Moška poklica Slovencev ob morju. *Etnolog* 12/1, 2002, 91–106.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Rubrika Ribiškega muzeja. *Škrat* 1/2, 2003b, 9–11.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Sesljanski zaliv in Mavhinje. *Kras* 58/59, 2003c, 70–73.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Kontovel (Contovello). *Kras* 60, 2003č, 56–57.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Barkovlje (Barcola). *Kras* 61, 2003d, 56–58.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Križ (S. Croce). *Kras* 52, 2002b, 44–47.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Grljan (Grignano). *Kras* 53, 2002c, 34–35.
- VOLPI LISJAK, Bruno: *Čupa, prvo slovensko plovilo, in drevaki: Prispevek k etnologiji in vprašanju etnogeneze Slovencev*. Trst: Mladika, 2004b.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Križ (9). *Škrat* 5/6, 2004c, 7–10.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Čupa, čoln iz enega samega hloda. *Mladina* 27, 4. julij 2005b, 50–51.
- VOLPI LISJAK, Bruno: *Vonj po morju: Smešne, resnične pripovedi slovenskih ribičev*. Trst: Mladika, 2006.
- VOLPI LISJAK, Bruno (ur.): *Tradicije dveh skupnosti v Tržaškem zalivu / Tradizioni di due comunità nel Golfo di Trieste: Dejavnosti skozi stoletja povezane z morjem / Attività attraverso i secoli legate al mare: Terra d'amar*. Trst: KD Ribiški muzej Tržaškega Primorja / A.C. Museo della pesca del Litorale Triestino, 2007.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Slovenci iz Posebnih bataljonov v jugoslovanski kraljevi mornarici: Zgodba Ivana Lisjaka. *Primorski dnevnik* 64/130, 1. junij 2008, 23.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Prisotnost Slovencev skozi stoletja na Jadranskem morju. *Studia iustinopolitana* 2/1, del 1, 2009, 277–286.
- VOLPI LISJAK, Bruno: *Tržaško morje: Kraška obala, mesto in vasi: Prezrti del zgodovine Slovencev*. Koper: Libris, 2010.
- VOLPI LISJAK, Bruno: *Tržaško morje: Kraška obala, mesto in vasi: Prezrti del zgodovine Slovencev*. Koper: Libris, 2012a.
- VOLPI LISJAK, Bruno: *Radovedni galeb: Sončne pripovedi z galebom na možnarju*. Koper: Libris, 2012b.
- VOLPI LISJAK, Bruno: *Lo zoppolo Čupa del Golfo di Trieste e le piroghe*. Trst, julij 2013a.
- VOLPI LISJAK, Bruno: *O zgodovini in dediščini slovenskega morskega ribištva. Ribiški muzej tržaškega primorja* (Zbirka s te ali one strani? Colleziati die qua o di la del confine?). Ljubljana: Slovenski etnografski muzej; Trst: Ribiški muzej tržaškega primorja, 2013b.
- VOLPI LISJAK, Bruno: *Ribič Sardon: Primorske pripovedi za otroke in starše*. Trst: Mladika, 2015c.
- VOLPI LISJAK, Bruno: *Ruska flota dve leti v Trstu*. Trst: Mladika, 2016b.
- VOLPI LISJAK, Bruno: *Tuni in Slovenci povezani skozi stoletja*. Trst: Mladika, 2018.
- VOLPI LISJAK, Bruno: *Profumo di mare: Storielle umoristiche, ma reali del litorale triestino*. Trst, julij 2020a.
- VOLPI LISJAK, Bruno: *Po valovih morja na nova obzorja: Presunljive dogodivščine pomorščaka*. Ljubljana: Osminka & Company, 2020b.
- VOLPI LISJAK, Bruno: Po valovih morja na nova obzorja. *RTV SLO, Radio Koper, intervju*, 30. 4. 2022, 17 min.; <https://radio-koper.rtvsl.si/podcast/morje-in-mi/173250778/174868728>, 22. 10. 2025.
- VUGA, Davorin: Bruno Volpi Lisjak: Čupa, prvo slovensko plovilo, in drevaki. Prispevek k etnologiji in vprašanju etnogeneze Slovencev. *Acta Histriae* 13/2, 2005, 524–530.
- ZLOBEC, Marijan: Slovensko pomorsko ribišstvo na Tržaškem skozi stoletja: Izjemno zanimivo knjigo slovenskega pomorščaka Bruna Volpija Lisjaka ... *Delo* 37/285, 9. december 1995, 7.
- ZUPANČIČ, Mitja: Bruno Volpi Lisjak. e-MORJE, 13. 3. 2018; <https://emorje.com/intervju/bruno-volpi-lisjak>, 1. 10. 2025.